

INDEKS ODRŽIVOSTI OCD 2021.

Srbija, novembar 2022.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

NACIONALNA
KOALICIJA ZA
DECENTRALIZACIJU

ICNL
INTERNATIONAL CENTER
FOR NOT-FOR-PROFIT LAW

fhi360
THE SCIENCE OF IMPROVING LIVES

Fotografija sa naslovne strane: Članovi udruženja "SEVAP Vlasotince" sade sadnicu crvenog hrasta u sklopu projekta "Drvo generacije" koji za cilj ima podizanje svesti o važnosti zaštite životne sredine, novembra 2020. godine u Vlasotincu.

Autor fotografije: Vuk Šarić

IZDAVAČ: Nacionalna koalicija za decentralizaciju

AUTORI:

Dragan Srećković, ekspert za civilno društvo
Natalija Simović, Trag fondacija
Bojana Selaković, Građanske inicijative

PREVODILAC: Bojana Petrović

DIZAJN: FHI360

PRIPREMA ZA ŠTAMPU: Ivana Panić

ŠTAMPA: Digital print Niš

TIRAŽ: 60

ŠTA JE INDEKS ODRŽIVOSTI?

Indeks održivosti organizacija civilnog društva (IO OCD) se koristi već 20 godina za procenu održivosti OCD sektora. Indeks je razvijen od strane Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u partnerstvu sa lokalnim organizacijama u svakoj od zemalja u kojoj se sprovodi. Teritorijalno, Indeks se znatno proširio od svog uvođenja- počevši od 18 zemalja u regionu Evrope i Evroazije, do čak 71, koliko sada pokriva u različitim regionima širom sveta. Koristeći standardne indikatore i prikupljujući podatke svake godine, Indeks omogućava korisnicima da prate razvoj i identifikuju trendove u OCD sektoru u određenom vremenskom okviru, upoređujući različite zemlje i regije. Koristi se od strane OCD predstavnika, zagovarača, partnera u razvoju i akademika koji žele da prate međunarodne i regionalne trendove u sektoru civilnog društva i da prepozna zajedničke prepreke koje otežavaju održivost sektora.

METODOLOGIJA

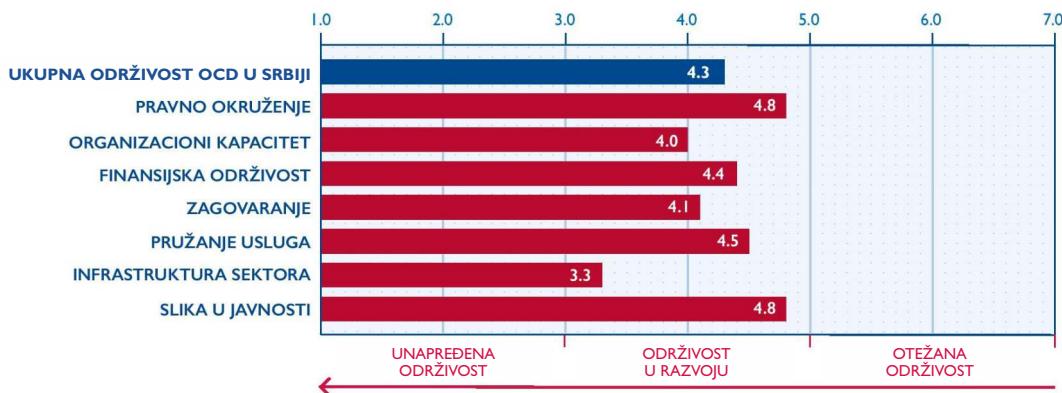
Indeks meri održivost OCD sektora svake zemlje, a zasniva se na sedam dimenzija: *pravno okruženje, organizacioni kapacitet, finansijska održivost, zagovaranje, pružanje usluga, infrastruktura i slika u javnosti*. Lokalni partneri sprovode ovaj proces u svakoj zemlji kroz organizovanje i vodjenje raznovrsnog i reprezentativnog panela sa OCD ekspertima. Panelisti raspravljaju i ocenjuju sedam dimenzija za prethodnu godinu i postižu konsenzus o ocenama koje odgovaraju svakoj dimenziji. Svaka dimenzija se meri na skali od 1 do 7, gde 1 označava veoma napredni nivo a 7 veoma nizak nivo razvijenosti. Na osnovu informacija koje dobiju na ekspertske panelu, lokalni partneri izrađuju narativni izveštaj.

Nacionalna koalicija za decentralizaciju već desetu godinu za redom u saradnji sa Američkom agencijom za međunarodni razvoj (USAID) i FHI360 sprovodi Indeks održivosti organizacija civilnog društva u Srbiji.

Za više informacija možete kontaktirati tim Nacionalne koalicije za decentralizaciju putem e-mail adrese info@nkd.rs

Svi izveštaji se mogu pročitati na: <https://csosi.org/>

UKUPNA ODRŽIVOST OCD: 4.3

Pošto je opozicija u Srbiji u najvećoj meri bojkotovala parlamentarne izbore u junu 2020. godine, Narodnom skupštinom sada dominiraju vladajuće stranke, uz samo nekoliko opozicionih poslanika. Tako je Narodna skupština, tokom 2021., postala poprište napada na opozicione grupe, OCD i nezavisne medije. U svom Izveštaju o Srbiji za 2021. godinu, Evropska komisija navodi da je „tokom parlamentarnih debata korišćen zapaljivi jezik protiv političkih oponenata i predstavnika drugih institucija koje izražavaju različite političke stavove“. Klevetničke izjave, blaćenja i pretnje iz Skupštine predstavljaju dodatak dugogodišnjoj negativnoj kampanji blaćenja nezavisnih aktera, koja se vodi u provladnim medijima i tabloidima.

Predsednik je zakazao nove izbore za proleće 2022. Predstavnici Evropskog parlamenta (EP) omogućili su dijalog između vladajućih i opozicionih stranaka u cilju unapređenja izbornog okruženja. Neke opozicione organizacije kritikovale su proces nakon što je vladajuća stranka odbila značajna poboljšanja izbornog procesa. U svojoj analizi, Centar za istraživanja, transparentnost i odgovornost (CRTA) zaključio je da konačni predlozi sačinjeni nakon dijaloga koji je omogućio EP ne bi značajno unapredili integritet izbornog procesa.

Poslednjih godina su povećani broj i kvalitet OCD, organizacija koje rade na lokalnom nivou, kao i lokalnih pokreta u oblasti zaštite životne sredine. Takvi subjekti sada predstavljaju najživljiji segment civilnog društva. Njihove aktivnosti bile su najintenzivnije krajem godine, kada su se hiljade ljudi pokrenule protiv projekta rudnika kompanije Rio Tinto i Vlade, koja je projekat podržala. Učesnici protesta novčano su kažnjeni, a napadali su ih i huligani i policija, koja je primenjivala prekomernu silu. Određeni zahtevi učesnika protesta ispunjeni su kada je Vlada povukla Zakon o eksproprijaciji iz skupštinske procedure i predložila izmene i dopune Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi. Iako su protesti ostvarili značajne rezultate, nije jasno da li će se kontroverzni projekat rudnika nastaviti.

Osim ovog značajnog uspeha, institucionalni kanali za dijalog između civilnog društva i Vlade suštinski su zatvoreni. Postoje neki mehanizmi za učešće u donošenju odluka, ali tim procesima obično dominiraju NVO koje je organizovala vlada (GONGO) i NVO koje su organizovale političke partije (PONGO), a odluke radnih grupa i teme kojima se one bave ne odražavaju sve lošiju realnost u zemlji.

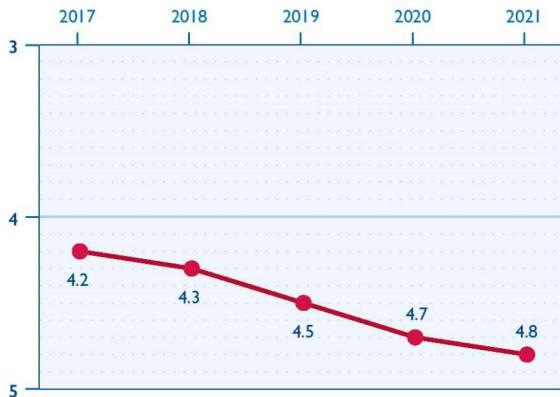
Sveukupna održivost OCD se nije promenila u 2021. Iako su pravno okruženje i pružanje usluga pogoršani tokom godine, zagovaranje je blago poboljšano nakon godina pogoršanja. Maltretiranje OCD od strane države i dalje predstavlja značajan problem, uz nove administrativne pritiske, poput finansijskih inspekacija u cilju utvrđivanja finansijskih nepravilnosti, zabeleženih tokom 2021 godine. Iako je tokom pandemije došlo do porasta potražnje za uslugama, Vlada je smanjila finansiranje, a povećala broj upućivanja, stavljući pod ogroman pritisak OCD pružaoca usluga socijalne zaštite. Ostale dimenzije održivosti OCD ostale su na istom nivou kao 2020.

Infrastruktura koja podržava sektor OCD i dalje je najnapredniji aspekt održivosti OCD. Različitim tipovima organizacija na raspolaganju je širok spektar resursa i usluga. Potražnja za takvim uslugama i dalje je velika, ali je upitna sposobnost tih organizacija da apsorbuju i primenjuju znanje i veštine. U isto vreme, usmerenost znatnih bilateralnih i multilateralnih fondova na velike, pretežno beogradске OCD, smanjuje mogućnosti organizacija koje rade na lokalnom nivou i onih srednje veličine, da direktno dobiju sredstva i izgrade svoje kapacitete kako bi se prijavljivale za programe sa većim bespovratnim sredstvima.

Prema podacima Agencije za privredne registre (APR), do 31. decembra 2021. godine bilo je 35.733 registrovanih OCD, što je porast od 3,1 posto u odnosu na 2020. Takođe postoji 996 zadužbina i fondacija, 5 posto više nego 2020. Mnoge inicijative na lokalnom nivou i dalje izbegavaju da se registruju, radeći umesto toga kao neformalne grupe, prvenstveno, jer se plaše prepreka koje nameće država.

PRAVNO OKRUŽENJE: 4.8

PRAVNO OKRUŽENJE U SRBIJI

Pravno okruženje koje reguliše OCD u Srbiji pogoršano je tokom 2021. godine, jer se maltretiranje aktivista, medija i OCD od strane države pojačalo. Maltretiranje je imalo mnoge oblike – dugotrajne finansijske inspekcije, pretnje i napadi grupa huligana za koje se sumnja da su povezane sa vladajućom partijom, i česte odluke Ministarstva unutrašnjih poslova da zabrani okupljanja, a aktiviste tereti za prekršaje i novčane kazne.

Zakon o udruženjima i Zakon o zadužbinama i fondacijama još uvek predstavljaju primarne zakonske okvire za OCD u Srbiji. OCD i dalje mogu da se registruju prilično jednostavno putem regionalnih kancelarija APR. Ipak, elektronska registracija još nije dostupna za OCD, iako je uvedena za ostala pravna lica 2021.

Nacrt Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period od 2022. do 2030. godine (poznate kao Strategija za razvoj civilnog društva) izrađen je 2021. godine u procesu koji bi se mogao smatrati spornim. Iako je nekoliko OCD učestvovalo u radnoj grupi zaduženoj za nacrt Strategije, značajan broj najuglednijih OCD koje se bave zaštitom ljudskih prava i razvojem civilnog društva – okupljenih oko platforme Tri slobode – bojkotovao je izradu strategije. Bojkot je delimično bio zasnovan na kratkom vremenskom okviru javnih diskusija za izradu Strategije i načinu njihovog sprovođenja koji nije omogućavao učešće, ali je prvenstveno usledio zbog odsustva aktivnosti Vlade na rešavanju sve intenzivnijih napada na civilno društvo i nezavisne medije.

Tokom 2021. Skupština je usvojila dva najvažnija zakona koja su uticala na pravni okvir rada OCD: novi Zakon o referendumu i narodnoj inicijativi, i novi Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Oba zakona su brzo usvojena zbog hitnosti procesa evropskih integracija i to na način koji nije bio transparentan. Recimo, iako je vlada dozvolila zainteresovanim stranama da daju komentare na nacrt Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi u periodu od dvadeset dana, nadležno ministarstvo je dalo nepostojeću adresu elektronske pošte za slanje komentara. Oba zakona su usvojena krajem 2021.

Inicijalna verzija novog Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi sadržala je odredbe kojima bi se nametnula neopravdانا ograničenja za učešće građana u donošenju odluka uvođenjem obaveze overavanja potpisa prilikom pokretanja narodne inicijative, što podrazumeva visoke administrativne takse. Kao odgovor na zahteve protesta, izvršene su izmene i dopune zakona kojima je ukinuta taksa za overu potpisa. Međutim, druge problematične tačke u Zakonu ostale su nepromenjene, uključujući i nepostojanje pravnog leka u slučajevima u kojima Narodna skupština zvanično ne razmotri podnete inicijative.

Novi Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja nije uspeo da reši glavni problem koji je postojao u zakonu koji zamenjuje. Naime, iako Zakon daje dodatne nadležnosti Povereniku za informacije od javnog značaja da kažnjava nadležne državne organe koji ne postupaju u skladu sa zahtevima za informacije, kazne će se plaćati državnim sredstvima. Pored toga, novi zakon ne obavezuje Vladi da ustanovi postupak za sprovođenje odluka Poverenika. Stoga će se najverovatnije nastaviti dugotrajna praksa državnih organa da ignorisu odluke Poverenika.

Prema izveštajima Tri slobode, maltretiranje OCD od strane države predstavljalo je značajan problem tokom 2021. Iako nisu postojale pravne prepreke da OCD prime sredstva inostranih donatora, Centar za pravosudna istraživanja (CEPRIS), OCD čiji članovi su istaknuti kritičari ustavnih amandmana koji se odnose na pravosuđe, a koje je vlada predložila, bio je predmet tridesetodnevne finansijske inspekcije, navodno usmerene na utvrđivanje regularnosti njegovog finansiranja. Tabloid "Srpski telegraf" koji je povezan sa vlastima, objavio je dodatak na osam strana o OCD i nezavisnim medijima, koji je doveo u pitanje njihove izvore finansiranja i misije. OCD pomenute u tom dodatu nalazile su se na tzv. „spisku“ 57 subjekata koje je istraživala Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma Republike Srbije tokom 2020. Priroda informacija navedenih u dodatku daje razloga za verovanje da je Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranje terorizma dala Srpskom telegrafu te informacije.

Zabrinutost stvara i kontinuirana praksa Ministarstva unutrašnjih poslova da odbija da odobri proteste i okupljanja zbog navodne nemogućnosti da obezbedi bezbednost aktivista tokom tih događaja. Policija je, recimo, zabranila propisno najavljeni okupljanje Inicijative mladih za ljudska prava (YIHR) usmereno na uklanjanja murala sa likom osuđenog ratnog zločinca Ratka Mladića. Zbog toga se YIHR obratio Evropskom sudu za ljudska prava, koji je obavezao Vladi Srbije da izvesti o koracima koje je preduzela kako bi zaštitila aktiviste YIHR.

Ljude koji su prisustvovali ekološkim protestima krajem godine napadali su ekstremisti i huligani u nekim gradovima, a policija ih nije zaštitila. U nekim gradovima policija je takođe primenila prekomernu силу над учесnicima protesta. Pored toga, nekoliko hiljada учесника protesta je optuženo за prekršaje i naloženo im je da plate novčane kazne za „nezakonito задржавање на путу“. Већина тих учесника protesta izjavila je да се полиција nije легитимисала на protestima. Такође, полицији су у раним јутарњим сатима на дан протеста обилазили mnoge активисте, долазили у њихове куће или на радна места да ih „упозоре“ да ће прештити закон ако буду учествовали у протестима.

Zakonom je dozvoljeno да OCD ostvaruju приход кроз пруђање робе и услуга наплаћивањем накнада и оснивањем друштвених предузећа, али ih poresko zakonodavstvo i dalje tretira isto kao i обичне компаније, занемарујући njihove друштвене мисије. OCD могу слободно да учествују у кампањама за прикупљање средстава. Такође не постоје законске препреке за учешће OCD у јавним набавкама, али држава још увек не препознаје ширу вредност njihovog учешћа, а не постоје ni друштвено одговорне јавне набавке. OCD не добијају poreske olakšice na приходе od donacija, iako su neka међunarodna bespovratна средства oslobođena poreza на dodatu vrednost (PDV) u складу sa bilateralnim sporazumima. Правна лица могу да класификују донације које daju OCD као rashode i на тaj начин умане njihov опорезиви приход.

Partneri за демократске промене, Национална коалиција за decentralizацију (NKD), Грађанске иницијативе (GI) и друге велике организације пружају правне информације и подршку активистима и OCD. Ipak, обим te правне помоћи je ограничен.

ORGANIZACIONI KAPACITET: 4.0

Organizacioni kapacitet sektora ostao je nepromenjen u 2021. I dalje постоји значајан јаз у kapacitetima u sektoru na osnovu veličine организације, godina rada, geografskog fokusa i oblasti delovanja.

Tokom 2021. године, OCD су nastavile да ефективно стварају и ангажују своја uporišta за rad u zajednici kroz grupno finansiranje, друштвene мреже, онлайн петиције и организацију протеста. Recimo, Kreni-Promeni je pokrenula петицију protiv projekta rudnika компаније Rio Tinto коју су потписале десетине hiljada грађана. Испусније OCD sa jačim kapacitetima pružile су конкретне облике подршке, укључујући правну помоћ, техничку помоћ за уличне акције и комуникациону подршку организацијама које делују на локалном нивоу.

Prakse strateškog planiranja OCD nisu se značajnije promenile tokom 2021. Uz подршку пројекта INSPIRES који je finansirao USAID nekoliko većih OCD nastavilo je да jača svoju rezilijentnost kroz увођење različitih strategija, тактика, алати и мрежа, како bi odgovorile на изазове са којима се suočava civilno друштво, укључујући maltretiranje od стране државе и политичку polarizaciju. Više od dvadeset srednjih OCD je takođe angažовано u процесима strateškog planiranja u okviru institucionalne подршке пруžene u okviru програма Zajedno za aktivno грађанско друштво (ACT).

Iako iskusne OCD i dalje imaju dobre sisteme unutrašnjeg upravljanja, većina organizacija još nema potpuno funkcionalne i transparentne upravljačke strukture ili postupke upravljanja, uključujući jasnu podelu odgovornosti. S druge strane, novoosnovane inicijative i grupe koje su aktivne na lokalnom nivou nastavljaju da rade kroz fleksibilne i prilagodljive strukture koje odražavaju njihovu ad hoc prirodu.

Prema podacima Resurs centra (RC), OCD pretežno koriste postupke unutrašnjeg nadzora za pojedinačne projekte na inicijativu svojih donatora. OCD sprovode interne evaluacije čak i ređe nego evaluacije projekata. Čak i kada se takve evaluacije izvrše, OCD su retko u stanju da inkorporiraju naučeno u svoje programe.

Samo veće organizacije koje predstavljaju mali procenat sektora imaju stalno zaposleno osoblje. U mnogim slučajevima osoblje OCD i dalje prelazi u javni ili profitni sektor. Značajan broj OCD prijavio je sagorevanje osoblja na poslu od početka pandemije kovida-19, što ukazuje na potrebu za podrškom u vidu izgradnje kapaciteta.

Volontiranje u Srbiji nije dovoljno razvijeno. Prema Svetskom indeksu davanja za 2021. Fondacije Charities Aid koji prijavljuje podatke iz 2020. godine, Srbija ima najmanju stopu volontiranja među proučanim zemljama, sa samo 5 posto učesnika u anketi koji su naveli da su volontirali u toku prethodnog meseca. Dok neke veće OCD imaju protokole za volontere i programe volontiranja, druge – posebno manje organizacije – nisu dovoljno razvijene u pogledu upravljanja volontiranjem. Čini se da Zakon o volontiranju, koji propisuje značajne administrativne procedure za dugotrajnije angažovanje volontera, dodatno odvraća OCD od rada sa volonterima i obrnuto.

Zbog pandemije kovida-19 koja je u toku, mobilizacija zajednice se tokom 2021. i dalje pretežno odvijala onlajn. Zbog toga OCD i dalje imaju jasno izraženu potrebu za modernom IT opremom, veštinama i znanjem kako da bolje koriste nove onlajn alate i platforme. Lokalne OCD, posebno u ruralnim područjima, i dalje se suočavaju sa izazovima u mobilizaciji stanovnika onlajn.

FINANSIJSKA ODRŽIVOST: 4.4¹

Finansijska održivost sektora OCD nije se značajnije promenila tokom 2021.

I dalje je bio prisutan nedostatak državnih sredstava za nezavisne OCD (kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou), a državni resursi koji su bili dostupni preusmereni su ka GONGO i PONGO organizacijama. Kako navodi Balkanska istraživačka mreža (BIRN) u svom istraživanju Javno o javnim konkursima, iako je država usmerila većinu budžetskih sredstava namenjenih civilnom društву (53 miliona evra) ka OCD tokom 2021. (za razliku od verskih grupa ili sportskih

¹ Skor za dimenziju finansijske održivosti ponovo je kalibriran 2018. kako bi bolje odrazio situaciju u zemlji i bio bolje usklađen sa ostalim skorovima u regionu, pre nego zasnovan na promeni u odnosu na prethodnu godinu.

klubova, što je ranije bio slučaj), podrobnija analiza otkriva nepravilnosti u javnim pozivima za dodelu sredstava, uključujući favorizovanje određenih OCD i medija, kao i odsustvo pravilne i transparentne evaluacije finansiranih projekata. Recimo, u petini javnih konkursa za dodelu sredstava, samo jedna organizacija je dobila polovinu ukupno predviđenih sredstava.

Korporativni sektor je generalno učestvovao sa 33 posto u ukupnim donacijama koje je sektor dobio tokom 2021, kako navodi Catalyst Balkans. Poređenja radi, masovne pojedinačne donacije iznose 61 posto ukupne donirane sume. Najveću podršku dobili su zdravstvena zaštita (34 posto), osetljive grupe (17 posto), obrazovanje (13 posto) i borba protiv siromaštva (12 posto).

OCD postaju sve svesnije alternativnih izvora finansiranja i sve su proaktivnije u traženju takvih izvora. Prema preliminarnim nalazima istraživanja Srbija daruje 2021. organizacije Catalyst Balkans, ideo ukupnih donacija kompanija i pojedinaca koji je usmeren na OCD pao je sa 51 posto tokom 2020. na 41 posto 2021. Ipak, 2020. godina je kao godina pandemije predstavljala izuzetak, te je iznos doniran tokom 2021. bio više nego dva puta veći od iznosa 2019. godine (42,5 miliona evra 2021. prema 18 miliona 2019). Od ukupne donirane sume, 75 posto svih primalaca bile su OCD, što pokazuje stabilan rast. Ipak, samo jedna organizacija – Fondacija Budi human koja je prevashodno usredsređena na lečenje dece – dobila je neverovatnih 22 miliona evra, dvostruko više od iznosa koji je dobila 2019. (11 miliona evra), i više od polovine svih donacija koje je Catalyst zabeležio tokom 2021. OCD takođe razvijaju nove metode prikupljanja sredstava. Recimo, Nacionalno udruženje roditelja dece obolele od raka je napravilo mobilnu aplikaciju za donacije koja je privukla i korporativne partnere.

U poređenju sa 2020. kada su kompanije obustavile većinu svojih sredstava i programa korporativne društvene odgovornosti i u potpunosti usmerile svoje aktivnosti na ublažavanje pandemije, korporativna filantropija se polako vratila na svoju staru dinamiku tokom 2021. Novi trendovi u korporativnoj filantropiji se javljaju jer su kompanije sve otvoreni da pruže podršku ljudskim pravima, uključujući prava žena i prava LGBTI. Recimo, IKEA je podržala proslavu Međunarodnog dana borbe protiv lezofobije, homofobije, bifobije i transfobije.

Bilateralni i multilateralni donatori i strane privatne fondacije i dalje su najvažniji izvori sredstava za OCD. Vlada Švajcarske je dala civilnom društvu u Srbiji nešto preko 3 miliona švajcarskih franaka (2,9 miliona evra) tokom 2021. Deo te podrške jeste i program ACT koji sprovode Građanske inicijative i Helvetas, a finansira Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC). Program Tvoje mesto u Srbiji sprovodi konzorcijum koji predvodi NKD, a finansira USAID; program je dodelio skoro 200.000 dolara tokom 2021. NKD je dodelila dodatna bespovratna sredstva u iznosu od 226.000 dolara u okviru programa koji je finasirala EU. Beogradska otvorena škola (BOŠ) dodelila je bespovratna sredstva uz podršku Delegacije EU u Srbiji i Britanskog saveta. Bespovratna sredstva Trag fondacije (TF) takođe predstavljaju značajan izvor finansiranja za OCD; tokom 2021. godine TF je dodelila skoro 1,2 miliona organizacijama civilnog društva i grupama aktivnim na lokalnom nivou u Srbiji, a veći deo tih sredstava potiče od stranih donatora. Tokom 2021. mogućnosti za dobijanje bespovratnih sredstava bile su dostupne za sve veći broj organizacija i potreba. Recimo, ACT, TF i NKD su nudile razne šeme finansiranja, uključujući i akcione grantove i osnovnu podršku. Ipak, koncentracija značajnih bilateralnih i multilateralnih sredstava u velikim konzorcijumima OCD smanjuje mogućnosti za organizacije na lokalnom nivou i organizacije srednje veličine da direktno dobiju sredstva i postanu podobne za veće grant šeme.

Pristup OCD komercijalnim finansijskim mogućnostima nije se mnogo promenio tokom 2021. ERSTE Banka dala je četiri kredita OCD tokom godine (isto kao i tokom 2020), ali su oni bili manje vrednosti: 220.000 evra tokom 2021. u poređenju sa 379.217 2020. OCD su iskoristile te kredite da

kupe poslovni prostor, ulože u nekretnine za izdavanje i unapred finansiraju projektne aktivnosti. ERSTE navodi da postoji povećano interesovanje među OCD za ovaj finansijski instrument.

Aktivnosti kojima se ostvaruju prihodi i dalje su prilično ograničene. Vlada retko angažuje OCD za usluge ili akreditovane obuke. U isto vreme, kompanije aktivnije angažuju OCD za pružanje određenih usluga. Na primer, kompanije često angažuju OCD da im pomognu u izradi politika o različitosti i rodnoj ravnopravnosti. OCD takođe pružaju obuke za zaposlene u kompanijama na teme poput rodnog balansa i seksualnog uzinemiravanja. Iako Narodna skupština još nije usvojila Zakon o socijalnom preduzetništvu, Koalicija za razvoj solidarne ekonomije (CoSED) očekuje da on proširi i omogući aktivnosti kojima se ostvaruju prihodi. Tokom 2021. godine samo mali procenat OCD ostvario je značajnije prihode od prodaje proizvoda. Zarada putem iznajmljivanja imovine još je ređa, te je TF samo jedan od malobrojnih primera, ali prihod koji ostvaruje od iznajmljivanja stana koji ima u vlasništvu predstavlja mali deo njenog ukupnog budžeta.

OCD imaju ograničene kapacitete za prikupljanje sredstava. Catalyst je sproveo anketu o potrebama u oblasti e-učenja na malom, nereprezentativnom uzorku OCD, u kojoj je 41 posto učesnika navelo da njihova organizacija nema posebnog zaposlenog zaduženog za prikupljanje sredstava. Skoro jedna trećina učesnika ankete ima samo jednu osobu sa skraćenim radnim vremenom koja se bavi prikupljanjem sredstava.

Kapaciteti OCD za upravljanje finansijama nisu se značajnije promenili tokom 2021. Veće OCD, fondacije i međunarodne NVO (INGO) imaju stabilne procedure i vrše im se eksterne revizije. Ipak, srednje organizacije i one koje su aktivne na lokalnom nivou još nemaju osnovne interne kapacitete za upravljanje finansijama i skoro u potpunosti se oslanjaju na eksterne računovodstvene agencije. Prema istraživanju Procena kapaciteta organizacija u početnim fazama razvoja u Srbiji koje je sprovela TF, OCD ne prepoznaju finansijske sisteme i procedure kao prioritet u organizacionom razvoju, što ukazuje na odsutstvo razumevanja važnosti upravljanja finansijama.

ZAGOVARANJE: 4.1

Zagovaranje OCD se blago povećalo tokom 2021., što pokazuje značajna mobilizacija građana u oblasti zaštite životne sredine koja je postigla konkretnе rezultate.

Tokom 2021. godine, ekološki pokret, koji se sastoji od različitih lokalnih organizacija, mreža, grupa sa lokalnog nivoa i pojedinaca, organizovao je seriju ekoloških protesta širom zemlje, pored brojnih drugih aktivnosti zagovaranja na lokalnom i nacionalnom nivou. Rezultat toga je da se Vlada – po prvi put od kada je vladajuća SNS došla na vlast – povukla i prihvatile zahteve građana. Tako je u decembru 2021. Vlada povukla Zakon o eksproprijaciji iz skupštinske procedure i vratila ga Narodnoj skupštini na ponovno razmatranje.

Vlada je takođe predložila izmene i dopune Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi usled pritiska građana na ulicama. I ostali nacrti zakona povučeni su 2021. zbog protivljena OCD i strukovnih udruženja – Zakon o policiji, Zakon o vodama, Zakon o zaštiti potrošača, Zakon o obligacionim odnosima i Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga.

S druge strane, saradnja i komunikacija između Vlade i OCD nastavila je višegodišnji trend opadanja. Iako je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog nastavilo da poziva OCD da učestvuju u različitim radnim grupama sa predstvincima vlasti, OCD generalno smatraju da je to pokušaj da se prikrije suštinski nedostatak saradnje sa civilnim sektorom. Mnoge OCD, pre svega članice platforme Tri slobode, odbile su da učestvuju u izradi Strategije razvoja civilnog društva sve dok Vlada ne preduzme korake za rešavanje sve češćih napada na civilno društvo i nezavisne medije, uključujući i institucionalno rešenje za takozvani slučaj spiskova. OCD su napustile i Radnu grupu za bezbednost i zaštitu novinara i Radnu grupu za Zakon o javnom informisanju i medijima. OCD u Radnoj grupi za Zakon o javnom informisanju i medijima primetile su značajan politički uticaj GONGO koje predstavljaju većinu od 35 članica, čime su potkopani naporii nezavisnih OCD. Pored toga, radna grupa je ignorisala inpute OCD i podržala predloge Vlade koji su u suprotnosti sa Ustavom, međunarodnim pravom i dobrim praksama. Iako Vlada zvanično poziva OCD da učestvuju u procesima donošenja odluka, ministri, poslanici i drugi državni zvaničnici javno denunciraju i vredaju neke OCD, što nameće pitanje o pravim motivima poziva na saradnju.

Iako nesaranjna predstavlja normu, bilo je još prostora za zajednički rad OCD i Vlade 2021. godine. Pre svega u vezi sa pitanjima koja nisu bila „osetljiva“ ili dovodila u pitanje ovlašćenja Vlade ili predsednika. Na primer, Vlada je prihvatile predloge nacrtva Zakona o socijalnom preduzetništvu koje su dali CoSED i druge OCD. Ipak, izgleda da se i taj prostor sužava. Recimo, Savet za filantropiju koji se sastoji od uglednih kompanija, OCD i Vlade nije se sastao nijednom tokom 2021. uprkos pozivima OCD i uspesima u radu Saveta tokom prethodnih godina. Predstavnici države u Savetu za filantropiju odbili su predloženo ukidanje PDV-a na donacije hrane, koje su predložili članovi Saveta iz OCD i kompanija, iako je predlog imao veliku podršku kompanija, banaka i građana, i bio u skladu sa Smernicama EU. Zakon o istopolnim zajednicama je još jedan primer. Iako su u radnoj grupi Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog za nacrt zakona učestvovali predstavnici uglednih LGBTI OCD i stručnjaci, nacrt koji je izradilo Ministarstvo nije predstavljen LGBTI niti članovima radne grupe i čitav proces je zaustavljen krajem godine.

Sve veći broj lokalnih OCD gradi svoje kapacitete za zagovaranje zahvaljujući programima podrške civilnom društву koje nude ACT, NKD, TF i BOŠ. Kroz te programe lokalne OCD dobijaju obuku i mentorstvo kada su u pitanju alati, strategije i pravni mehanizmi zagovaranja, kao i ostale teme.

Kao i tokom 2020. godine, ni u 2021. nije bilo kampanja OCD za zagovaranje koje su se odnosile direktno na regulatorni okvir civilnog društva.

PRUŽANJE USLUGA: 4.5

Pružanje usluga OCD blago je smanjeno tokom 2021, jer su državne finansije i pružanje usluga OCD nastavili da opadaju, uprkos povećanoj potražnji za tim uslugama.

Socio-ekonomske posledice pandemije povećale su osetljivost stanovništva, što je dovelo do povećane potrebe za socijalnim uslugama, a to je predominantan fokus pružanja usluga OCD. Uprkos tome, Vlada je smanjila finansiranje OCD koje pružaju usluge. Pored toga, kada OCD i dobije državna finansijska

sredstva, ona obično nisu dovoljna. Recimo, Ženski centar Užice dobio je samo 10.000 dolara iz lokalnog budžeta, što ni izbliza nije dovoljno da se pokriju godišnji troškovi pružanja usluga u čitavom Zlatiborskom okrugu.

Takva dinamika dovela je i do povišene stope upućivanja iz državnih ustanova u OCD bez ikakvog povećanja finansijske podrške. Recimo, novosadski Centar za socijalni rad prestao je da pruža usluge žrtvama rodno zasnovanog nasilja i počeo je da upućuju sve žrtve seksualnog nasilja organizaciji civilnog društva Centar za podršku ženama iz Kikinde. To je značajno povećalo obim posla i budžetske potrebe te organizacije. U nekim slučajevima, OCD su takođe morale da nadoknade nestašicu neophodnih artikala, poput prehrambenih i higijenskih proizvoda, za korisnike ustanova. Recimo, OCD Atina je obezbedila neophodne proizvode za korisnike Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima.

Kao rezultat ovih sve većih opterećenja, mnoge OCD nisu ispunile uslove da obnove svoje licence za pružanje usluga ili su morale da smanje dostupnost svojih usluga. Recimo, Odbor za ljudska prava Vranje smanjio je svoju uslugu SOS telefonske liniju za žene žrtve nasilja u porodici sa 24 sata na 4 sata zbog nedostatka finansijskih sredstava. Pored toga, u nekim zajednicama, Centri za pružanje usluga socijalne zaštite koje finansira Vlada crpe resurse iz budžeta socijalnih usluga, a ne pružaju kvalitetne ili ključne usluge. Ovo dodatno pojačava utisak da država doživljjava OCD kao konkurente, a ne kao partnera u pružanju socijalnih usluga. Državno pružanje usluga socijalne zaštite i zdravstvenih usluga opada, te su OCD ponekad jedini dostupni pružaoci podrške, posebno u oblastima koje se odnose na HIV i rodno zasnovano nasilje. Na primer, Udruženje Duga je otkrilo skoro 20 posto svih slučajeva HIV u toj oblasti.

Roba i usluge koje OCD pružaju uglavnom odražavaju potrebe i prioritete njihovih konstituenata i zajednica. Mnoge organizacije, poput Udruženja Duga, Udruženja Da se zna!, Forca Požega, i Incijative AI imaju dobre programe rada na terenu i komunikaciju sa svojim korisnicima. Organizacije civilnog društva koje pružaju usluge socijalne zaštite nude svoje usluge bez diskriminacije u pogledu rase, pola, etničke pripadnosti ili seksualne orientacije.

OCD su se pokazale kao prilično agilne, pružajući kvalitetne usluge uprkos prelasku na rad na daljinu i digitalne platforme. Novi alati na mreži pomogli su im da prošire neke usluge i pokrivenost svojim uslugama. Na primer, broj polaznika seminara i akreditovanih obuka koje su organizovale OCD nastavio je da raste u 2021. godini, zbog lakšeg pristupa, uključujući i odsustvo putovanja. Međutim, smanjen je kvalitet pružanja nekih oblika direktnе podrške, poput psiho-socijalne pomoći, jer su lični oblici podrške efikasniji.

Mali broj OCD nadoknađuje troškove pružanja usluga. Iako OCD imaju određeno znanje o potražnji za njihovim proizvodima ili uslugama na tržištu, izgleda da je to znanje obično neadekvatno. Na primer, kada osnivaju socijalno preduzeće, mnoge OCD imaju problem da razumeju značaj marketinških strategija, lanaca snabdevanja ili minimalnog tržišta na kome treba da budu prisutne.

INFRASTRUKTURA SEKTORA: 3.3

Infrastruktura koja podržava sektor OCD nije se značajnije promenila tokom 2021.

Uz podršku EU, Građanske inicijative i još tri lokalne i četiri nacionalne organizacije bile su ključni pružaoci resursa za OCD kroz program RC. RC gradi kapacitete OCD kroz pružanje obuka, konsultantskih usluga i mentorstva u najvažnijim aspektima organizacionog razvoja, kao što su upravljanje finansijama, upravljanje poslovanjem, prikupljanje sredstava, ljudski resursi, odnosi sa javnošću, zagovaranje, umrežavanje i monitoring i evaluacija.

Glavni programi ponovnog davanja bespovratnih sredstava, kao što su oni koje sprovode TF, BOŠ, CRTA i NKD, takođe pružaju različite vrste usluga u oblasti obuke i mentorstva primaocima svojih bespovratnih sredstava koja dopunjaju ciljeve finansijske podrške koju daju. Iako ti programi nude širok spektar podrške, i dalje je prisutna velika potražnja za dodatnom obukom. Organizacijama civilnog društva nedostaju veštine komunikacije i upravljanja finansijama. Posebno među manjim i neiskusnijim organizacijama očigledna je nemogućnost da se utvrde sopstvene potrebe. Takođe, s obzirom da većina lokalnih, malih i srednjih OCD uopšte nema stalno zaposlene ili ima mali broj zaposlenih, njihova mogućnost pohađanja obuke, usvajanja novih znanja i njihove primene u praksi jeste ograničena.

Pored tri već osnovane fondacije iz zajednice u Novom Pazaru, Obrenovcu i Zaječaru, tokom 2021. pojavile su se tri nove inicijative grupe građana za fondacije iz zajednice, u Pančevu, Nišu i Staroj Pazovi. Kroz program Fondacija našeg kraja – Zajednica se pita! te grupe, čija se registracija očekuje tokom 2022, već su prikupile skoro 30.000 dolara od građana i kompanija u svojim lokalnim zajednicama i podržale 35 novih i lokalnih OCD.

I dalje ne postoje koalicije koje predstavljaju kompletan sektor OCD, niti postoje planovi za formiranje takvih koalicija. Mnoge OCD su članice koalicija koje se formiraju zbog određenih pitanja kako bi se ili zalaže za promene u regulatornom okviru ili štitile prava i slobode. Platforma Tri slobode, mreža koju čini više od 25 organizacija, predstavlja najjači glas u zaštiti i unapređenju sloboda udruživanja, okupljanja i informisanja. Postoje i dugotrajne koalicije OCD u oblastima filantropije, socijalne ekonomije, praćenja pravosudnog sektora i ženskih prava. Pored toga, tokom 2021. došlo je do stvaranja novih alijansi. To su Koalicija za razvoj medija, kao i nekoliko alijansi koje se bave zaštitom životne sredine, kao što su Ekološki ustanak i Mreža žena za zaštitu prirode.

OCD i kompanije nastavljaju sa saradnjom, pretežno u oblasti razvoja filantropije i socijalne ekonomije, kroz Koaliciju za dobročinstvo. Sve je više primera saradnje u manje tradicionalnim oblastima, poput seksualnog zlostavljanja i rodne ravnopravnosti. Tokom 2021., OCD su pokušale da više uključe akademsku zajednicu u svoje aktivnosti i bilo je više mogućnosti za saradnju studenata i profesora sa OCD. Recimo, TF je saradivala sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju na istraživanju novih fondacija u zajednici. Krajem 2021. CoDSE je počela sa mapiranjem radničkih sindikata, zadruga, predstavnika akademске zajednice i ostalih aktera sa planom da počne sa umrežavanjem naredne godine. Lako je Vlada inicirala saradnju sa OCD kroz Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, kao i različite radne grupe, tokom ove godine nisu ostvarena prava partnerstva.

SLIKA U JAVNOSTI: 4.8

Skor slike sektora OCD u javnosti ostao je isti tokom 2021, te se beleže i pozitivna i negativna dešavanja.

uložila žalbu protiv jednog narodnog poslanika zbog kršenja novousvojenog Kodeksa ponašanja narodnih poslanika. Lider Kreni-Promeni bio je optužen da je strani plaćenik dok je vodio ekološke proteste.

Pritisak i napadi na OCD od strane tabloida, provladinih medija i zvaničnika, pojačani su tokom 2021. Ti napadi su posebno bili usmereni na antiratne organizacije i organizacije koje se bave tranzicionom pravdom. Recimo, Žene u crnom su stalno predmet kampanja blaćenja, pretnji i fizičkih napada na imovinu. Lideri i istaknute ličnosti ostalih OCD su takođe blaćeni u javnosti. Na primer, narodni poslanici vladajuće stranke nazivali su lidera CRTA „stranim plaćenicima“ na skupštinskom zasedanju pre koga je CRTA

Negativna kampanja protiv OCD, koja potiče od državnih zvaničnika, a onda se preliva na medije, ima veliki domet. Sve televizijske stanice sa nacionalnom pokrivenošću, uključujući RTS (javni servis), TV Pink, TV Prva, TV Happy i TVB92, smatraju se provladinim. U svojoj medijskoj analizi tih TV stanica, CRTA navodi da su „između jula 2020. i kraja juna 2021, predstavnici vladajuće većine bili prisutni čak 93% posto vremena u televizijskim programima koji su se bavili političkim akterima, dok je opozicija bila prisutna u preostalih 7% posto vremena.“ Takođe, „ton izveštavanja o vladajućoj većini bio je pretežno neutralan (63%) i pozitivan (37%),“ dok je "negativan ton prisutan u 94 posto (2.826 puta) ukupnog broja zabeleženih pominjanja opozicionih aktera, a ostalih 6 posto (178) može proceniti kao neutralno.“

Državni zvaničnici, narodni poslanici, tabloidi i provladini mediji takođe su napadali nezavisne novinare, kao i one koji su dovodili u pitanje postupke i odluke Vlade i predsednika. Nezavisno udruženje novinara Srbije zabeležilo je 151 napad na novinare tokom 2021, što je blagi pad sa 189 tokom 2020. Ipak, s obzirom da je 2020. karakteristična po ekstremnoj brutalnosti policije i zatvaranjem kako bi se sprečilo širenje kovida-19 koje je trajalo mesecima, broj napada tokom 2021. zapravo se može smatrati nastavkom negativnog trenda poslednjih deset godina. Na primer, novinari su verbalno i fizički napadnuti dok su izveštavali o ekološkim protestima i dobili su upozorenja od policajaca da ne prisustvuju protestima, uprkos pozivima medijskih asocijacija da policija novinarima obezbedi sigurno okruženje za rad.

I dok dominantni mediji nastavljaju da šire uglavnom negativnu sliku o civilnom društvu, OCD su zapravo bile vidljivije u javnosti tokom 2021. zbog napora OCD da se bave trenutnim socio-političkim okolnostima, uključujući siromaštvo, ekološke probleme, odsustvo socijalne podrške i maltretiranje od strane države. S jedne strane, OCD su posvećenije uzajamnoj koordinaciji i solidarnosti da se odupru napadima Vlade i provladinih medija. U isto vreme, OCD aktivno pokreću zajedničke kampanje za mobilizaciju građana, kao što su kampanja Vakciniši se (koju su pokrenuli 141 OCD i mediji) i kampanja Diži minimalac. Verovatno najupečatljivija i najefektnija kampanja Kreni-Promeni - Rio Tinto Marš sa Drine! bila je usmerena direktno na projekat rudnika kompanije Rio Tinto, a indirektno na Vladu, jer je ista snažno podržala projekat uprkos zabrinutosti javnosti zbog njegovih štetnih dejstava na životnu sredinu i nedostatka transparentnosti. U medijima je takođe primetno sve veće korišćenje termina iz oblasti aktivizma, građanskog angažovanja i mobilizacije resursa u poslednje četiri godine, uključujući 2021, a praćenje objava u medijima beleži godišnji porast od 15 posto, kako navodi NKD.

Inicijative na lokalnom nivou, posebno one usmerene na zaštitu životne sredine, pomažu unapređenju slike o civilnom društvu u javnosti, posebno u lokalnim zajednicama u kojima postoji direktni kontakt sa ljudima i u kojima grade dobar ugled. Neki građani posmatraju čitav ekološki pokret kao pokretače promena. Druge organizacije, poput Beogradskog centra za ljudska prava i Građanskih inicijativa, takođe su pomogle u poboljšanju imidža sektora, pružajući pravnu i finansijsku pomoć procesuiranim demonstrantima i aktivistima.

Iako je prisutan primetan porast komunikacionih kapaciteta OCD zbog doprinosa različitih programa podrške civilnom društvu, većina organizacija i dalje koristi „projektni“ jezik kada se obraća građanima. OCD sve efikasnije koriste društvene medije, ali to i dalje nije na nivou koji bi ih učinio uticajnijim u oblikovanju javnog mnjenja.

Samoregulacija i dalje nije bila značajan prioritet za OCD tokom 2021. Etablirane OCD, kao i neke manje i lokalne organizacije, nastavljaju sa objavljivanjem godišnjih izveštaja. Ipak, OCD se ograničeno trude da javnosti pruže informacije o svojim finansijama, uz izuzetak finansijskih izveštaja koji su dostupni za svaku organizaciju registrovanu u APR-u, a koje nije najjednostavnije čitati.

Napomena: Stavovi izneti u publikaciji su stavovi panelista i drugih istraživača na projektu i ne predstavljaju nužno mišljenja i stavove USAID ili FHI 360.

